

Jakubowski, J.

"Mazowsze w walce", J. Czuła, B. Dymek, St. Pawlata, J. Rusz, B. Syzdek, Warszawa 1964 : [recenzja]

Rocznik Mazowiecki 1, 395-397

1967

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mieczysław Bartniczak: 530 lat praw miejskich Ostrowi Mazowieckiej (20 marzec 1434—1964). Bibliografia m. Ostrowi Mazowieckiej. Ostrów Mazowiecka [1964]. Towarzystwo Miłośników Ziemi Ostrowskiej 8° ss. 4 nlb.

Miłe zdziwienie wywołuje ukazanie się 4-stronicowej Bibliografii Ostrowi Mazowieckiej. Wydana starannie i estetycznie, ulotka stanowi wartościowy dokument, godny pochwały dowód właściwego podejścia do zagadnień regionalnych. Jeden z uboższych powiatów, miasto, zdawałoby się, bez większych tradycji, znalazło w osobie autora Bibliografii bystrego obserwatora i badacza. Autorowi Mieczysławowi Bartniczakowi należy się szczerze podziękowanie za trud wydobycia z zapomnienia i udostępnienia regionalnego materiału. Bibliografia zawiera niewiele, bo 22 pozycje, i na pewno jest niekompletna, ale najprawdopodobniej najważniejsze pozycje uwzględniła. Bibliografia ograniczona jest tematycznie do samego miasta. Miejmy nadzieję, że na uroczystość 550-lecia istnienia, a więc za jakieś 18 lat, Ostrów przygotuje bibliografię pełniejszą, uzupełnioną nowymi pozycjami, wśród których dominować będą pozycje M. Bartniczaka, że temat rozwinięty zostanie do całego powiatu w jego obecnych i dawnych granicach. Autorzy poszukują też uzupełnień, zapewnią cały arsenał sztuki bibliograficznej, jak np. wskażą strony, na jakich można znaleźć cytowaną pozycję. W pracy nad bibliografią nie powinni zapomnieć o kartotece regionalnej Biblioteki im. Zielińskich, bo znajduje się tam niejedna pozycja ostrowianów, zajrzą do prasy łomżyńskiej i pułtuskiej i oczywiście płockiej. Przy okazji uzupełnienia.

Ob ubijstwie Niemcami sowieckich wojenno-plennych w rajonie goroda Ostrowi Mazowieckiej. Moskwa 1947. Polski Słownik Biograficzny. T. IX. Warszawa 1960—1961 s. 301—302. Biogram J. Harusiewicza.

Cz. Gutry

Mazowsze w walce. Zbiór redagowali: J. Czuła, B. Dymek, St. Pawłata, J. Rusz i B. Syzdek. Warszawa 1964 ss. 265, 2 nlb., 16 tabl. Ministerstwo Obrony Narodowej.

„Mazowsze w walce” — to zbiór wspomnień z okresu okupacji. Dwudziestu czterech aktywnych bojowników ruchu oporu, przeważnie szeregowych członków PPR, partyzantów GL i AL, młodych zetuemowców — opisuje swój wkład w walkę o wolną i demokratyczną Polskę. Zbiór jest wyborem wspomnień i wyborem fragmentów wspomnień przechowywanych w Archiwum Warszawskiego Wojewódzkiego Komitetu PZPR. Redakcja, dokonując wyboru, starała się pokazać różne formy walki. Najliczniej reprezentowane są wspomnienia dotyczące bitew partyzanckich, sabotażu, walki z transportem wroga. W szeregu wspomnień przewija się również informacja o innej walce, walce o duszę narodu, tzw. akcje patriotyczne (np. wywieszenie flagi polskiej na kominie cegielni w Pruszkowie), praca propagandowa partii, rozprowadzanie prasy, rozlepianie plakatów itp.

Zamieszczone w wydawnictwie wspomnienia dwu żołnierzy radzieckich zbiegłych z niewoli i walczących w polskiej partyzantce ludowej są nie tylko symbolem — to opis realnego wkładu w walkę „o Waszą i Naszą wolność”.

Większość zebranych wspomnień to relacje z pierwszej ręki. Ze względu na stosunkowo nieduży dystans czasu są one niejednokrotnie bardzo szczegółowe. Własne przeżycia opisane są bezpretensjonalnie, bez korektury z perspektywy dzisiejszych dni, przekazane z dużą szczerością. Nieliczni tylko autorzy piszą o rzeczach znanych z relacji bezpośrednich uczestników lub opowiadań zasłyszanych później. Ta część wspomnień posiada znacznie mniejszy ładunek emocjonalny — spełnia raczej rolę informacyjną. Trudno jest stwierdzić, czy wszystkie relacje są wierne i zgodne z faktami. Dla większości wydarzeń one same są jedynym źródłem historycznym. Pamięć ludzka jest, jak wiadomo, zawodna. Ale nie prawda historyczna jest chyba najistotniejsza w tego rodzaju publikacji. Przeciętny czytelnik, a tym bardziej historyk, nie będzie traktował jej jako podstawowej bazy źródłowej.

W wydawnictwach o charakterze pamiętnikarskim, a do takich można zaliczyć „Mazowsze w walce”, czytelnik śledzi przede wszystkim losy bohatera. Szersze tło wydarzeń mniej go interesuje. Literatura pamiętnikarska, bardziej niż inna, angażuje uczucia czytelnika i zmusza go niejako do porównań losów i przeżyć bohatera z własnymi, do szukania wzorów. Omawiany zbiór wspomnień to prezentacja ludzkich postaw, ludzkiego zaangażowania i poświęcenia dla słusznej sprawy. Dlatego jest ta książka nie tyle historyczna, choć traktuje o rzeczach będących już dziś w sferze badań historyków, ale książka o treści moralnej. Nie fakty historyczne, przekazane już w większości przez badaczy i publicystów, ale ludzie pozostają w pamięci czytającego ten zbiór.

Redakcja, dokonując wyboru wspomnień, pragnęła, aby wydawnictwo spełniło dwójną rolę: wychowawczą — poprzez pokazanie sylwetek ludzi odważnych, bez reszty oddanych idei, oraz informacyjną — przez włączenie do zbioru wspomnień, które relacjonują nie tyle własną działalność, ile informują szeroko o znanych im z opowiadań wydarzeniach historycznych tego okresu. Ta druga grupa wspomnień przypomina swym stylem dokument-sprawozdanie.

Wydaje się, że tego typu wydawnictwo nie może w dostatecznej mierze spełnić obu tych zadań. Nie należało forsować tego drugiego — informacyjnego. Przemawia za tym epizodyczny charakter większości wspomnień oraz dobór autorów. Rolę informacyjną w tego typu wydawnictwie powinien spełniać i w konkretnym wypadku spełnia ją obszerny (18 stron) wstęp historyczny pióra B. Syzdka.

Zbiór podzielono na trzy rozdziały (na wzór naukowej rozprawy), odpowiadające istniejącej w okresie okupacji strukturze PPR (Okręg Lewa-Podmiejska, Prawa-Podmiejska i Siedlce, Okręg Płocki.). Jest to podział przyjęty niemal dla wszystkich publikacji traktujących o historii partii okupacji na terenie dzisiejszego województwa warszawskiego. W każdym z rozdziałów starano się umieścić wspomnienie o pracy politycznej PPR, o walce zbrojnej jej oddziałów partyzanckich, o pracy ZWM.

Zbiory wspomnień — to rodzaj wydawnictwa coraz częściej ukazującego się na półkach księgarskich. Zwłaszcza okres obchodów rocznicowych jest okazją do podejmowania tego rodzaju publikacji. Znakomita ich większość, z omawianym włącznie, nie zawiera żadnych informacji o autorach. Fragmenty wspomnień, nawet mało interesujące, nasuwają pytanie: a co dalej? Rzecz jasna, że w niniejszym wydawnictwie jest rzeczą niemożliwą wydanie 24 wspomnień w całości, natomiast jest rzeczą możliwą i jak najbardziej potrzebną, aby wydawnictwa tego typu zawierały informacje biograficzne o autorach. Redakcja omawianego zbioru zamieściła szereg fragmentów wspomnień, z których o autorach wiemy tylko tyle, że uczestniczyli w opisanych wydarzeniach. Ale czy to byli ludzie młodzi, czy starzy,

robotnicy czy inteligenci, co robili przedtem, co potem? Zwłaszcza to ostatnie pytanie jest ciekawe. Jak ułożyły się losy tych ludzi po wojnie? Nie chodzi tu, rzecz jasna, o wyczerpujące życiorysy, ale króciutkie notki biograficzne. Relacja nabrałaby wtedy nowych barw, byłaby bardziej interesująca.

Cennym uzupełnieniem wydawnictwa jest zamieszczony na końcu tomu (chyba lepiej byłoby, gdyby był zamieszczony w tekście którego dotyczy) zbiór ponad 20 zdjęć korespondujących w zasadzie z treścią książki oraz kilka fotokopii dokumentów.

W sumie książka pożyteczna, a ze względu na poczytność literatury pamiętnikarskiej winna zawierać podtytuł wyjaśniający charakter wydawnictwa.

J. Jakubowski

NOWE KSIĄŻKI O MAZOWSZU

Olgiert Puciata: Mazowsze. Krajobraz i architektura. Warszawa 1964 Arkady ss. 252, ilustracji 232 + 3 tablice barwne i mapa.

Kazimierz Sayse-Tobicz: Na Mazowszu. Warszawa 1964 Nasza Księgarnia ss. 439.

Wszyscy, którzy interesują się książką regionalną, wiedzą, że Mazowsze nie miało do niedawna powodzenia u wydawców. Zarówno wobec klasycznych warszawianów, jak i wobec licznych wydawnictw albumowych poświęconych innym, często o wiele mniej ciekawym pod względem historycznym, kulturalnym i turystycznym regionom, Mazowsze pozostawało na przysłowiowym szarym końcu. Momentem przełomowym tych niechlubnych tradycji był rok 1962, uznany w ramach obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego za Rok Ziemi Mazowieckiej. Uroczyste sesje Wojewódzkiej Rady Narodowej i Wojewódzkiego Komitetu Frontu Jedności Narodu, liczne sesje naukowe i popularnonaukowe oraz wystawy organizowane w stolicy i miastach powiatowych Mazowsza stworzyły możliwość szerokiej dyskusji nad przeszłością i teraźniejszością Mazowsza, zgromadziły wiele nowego i cennego materiału, dokonały licznych rewizji tradycyjnych i archaicznych poglądów, zachęciły wreszcie autorów do podejmowania tematyki mazowieckiej, a wydawców do większej inicjatywy.

Plonem postanowień, które zapadły na tych pamiętnych uroczystościach i naradach naukowych, są m. in. liczne nowe wydawnictwa, wśród których poczesne miejsce zajmują dwa opracowania albumowe poświęcone w całości problematyce Mazowsza.

Pierwszą pracą jest album Olgierta Puciaty pt. „Mazowsze. Krajobraz i architektura”. Wydany z inicjatywy Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej i Warszawskiego Wojewódzkiego Komitetu Frontu Jedności Narodu, album wypełnił dotkliwą lukę, jaka istniała dotąd w serii monografii obejmujących poszczególne regiony kraju.

Opracowany przez rzetelnie znającego region i jego historię autora tom „Mazowsze. Krajobraz i architektura”, zgodnie z założeniami zwraca główną uwagę na wartości artystyczne architektury Mazowsza i jego typowy pejzaż. Ale autor, historyk sztuki i architektury, wieloletni konserwator zabytków województwa warszawskiego, widzi problem specyficznie. Na krajobraz spogląda okiem urba-